

KALAUZ

A SIKETNÉMÁK OKTATÁSA ÉS NEVELÉSE TERÉN.
HAVI FOLYÓIRAT.

A nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi m. kir. Miniszterium
43078/1890. számú magas rendelete értelmében e lapot a hazai összes
tanító- és tanítónőképző intézetek ingyen kapják.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:	Felelős szerkesztő és kiadó:	HIRDETÉSEK ÁRA:
Egész évre ... 2 fnt 50 kr.	Scherer István	Soronkint..... 15 kr.
Egyes szám ára: 25 kr.	Budapest, I. Pálya-utca 3.	Bélyegilleték 30 kr.

TARTALOM: Szalay Imre. *Scherer István*. — A hangok érzékeltetése a siketnémák
oktatásánál. *Spüler András*. — Tanítási tervzet a siketnéma-iskola III-ik
osztályában. *Borbély Sándor*. — Siketnémák bálja. *Zádor*. — Vegyesek.

Szalay Imre.

Siketnéma tanításügyünk a multban lassu fejlődést mutat. Hosszu évtizedek tüntek el nyomtalanul, vagy legalább annélkül, hogy a történetirő nevezetesebb mozzanatot volna képes megörökíteni. 1802 után közvetlen a fejlesztés nehézségeivel küzködtek állam s a módszer megállapítói. Ez a korszak valóban fejlesztette az egyedüli intézetet minden irányban, de a fejlesztés annyira meg is erőltette, hogy hosszu pihenést kívánt. Mintha az utódok erejét is felemésztette volna az elődők munkája s mintha az utóbbiak elégnek tartották volna a kivivott s elért sikereket, olyan meddő az 1834 után következett idő.

A fejlődés törvényei szerint nem maradhatott ugyan meg minden a „régiben“, de inkább a külső kényszer teremtette meg a változásokat, semmint az öntudatos cselekvésre kész és képes egyének működése.

Ilyen nyugalmas állapot uralkodott a siketnéma oktatásügy terén közel 50 évig. Apróbb, kisebb jelentőségű intézkedések tétettek, egyébként azonban csak bizonyos forrongás, valami határozatlan sejtésből kiinduló mozgékonyosság jellemzi e nyugalmas félszázad utolsó éveit. Az állam, a társadalom, a siketnémák tanításával foglalkozók érezték, hogy szükséges lesz „valamit“ tenni e téren is,

a melyen 80 évig vajmi csekély történt; hogy nem lehet tovább „*fejlődni*“ engedni ezt a humanus ágát a népoktatásügynek, a melyről a népoktatási törvény is csak mellékesen vesz tudomást; hanem számot kell vetni magunkkal s meg kell teremteni a „*fejlesztés*“ előfeltételeit, le kell rakni az alapot is, a melyre az emberszeretet templomát felépíthessük.

Az országgyűlésen mind sűrűbben hangzott a kívánság, hogy vagy a váczai intézet fejlesztessék, illetőleg nagyobbíttassék meg, vagy újabb intézet létesíttessék. Mind a két irányban történtek intézkedések, de nem kielégítő eredménnyel. A váczai intézet növendékeinek száma néhányval szaporítottott, azonkívül a 6 éves tanfolyam 8-ra emeltetett fel, de az új intézetet, melyet bold. eml. Trefort Szegeden kívánt felállítani, létesíteni, az állam szorult pénzügyi helyzete miatt, nem sikerült.

Kísérlet tétetett egyuttal, hogy a népiskolákban nem volna-e lehetséges siketnémákat is tanítani s nem volna-e lehetséges tanítókat a szakra kiképezni? Ez a kísérlet sem mutatott fel eredményeket, annyival kevésbé, mert az állam erkölcsi támogatásnál egyébbel nem istápolta a kezdeményezéseket.

Nem volt határozott cél, nem volt a célhoz vezető irány kitűzve, nem voltak kiválasztott eszközök, a miknek alkalmazása által a siketnémák sorsán javítani lehetett volna.

Ekkor állíttatott a IX. ügyosztály élére, a mely a vallás és közoktatási Ministeriumban a siketnémák ügyét van hivatva vezetni, Szalay Imre.

A humanistikus oktatás iránt érdeklődve, már korábban meglátogatta a külföld nevezetesebb intézeteit s nemcsak betekintést, de alapos tájékozást szerzett a siketnémák oktatás-ügyét illetőleg is.

Mihelyt az ügyosztályt átvette s magát Fekete Károly a váczai intézet akkori igazgatója által a magyar siketnéma oktatásügy állapota felől tájékoztatta, megszabta azt a két főirányt, kitűzte azt a célt, a mely szerint működni s a melyet elérni akart.

Ez a két főirány volt: a siketnémák oktatás-ügyé-

nek *általánosítása*, és a tanítás *módjának és eszközeinek fejlesztése*.

A czél volt a siketnémák *szellemi és ipari* kiképzése.

Az első irányban t. i. a siketnémák oktatás-ügyének általánosítása tekintetében első sorban a tanerő hiány megszüntetése s miután ez eléretett, fölös számú tanítók nyerése képezte gondoskodása tárgyát. 1888-ben a vidék számára képezendő tanítókat, a váczi intézetnél 4 új gyakornok vétetett fel, a kik közül kettő tényleg vidéki intézethez került, 2 pedig a váczi intézetnél alkalmaztatott, miután a vizsgát sikerrel kiállotta. Hogy ugy elméletileg, mint gyakorlatilag teljes képzést nyerjenek a gyakornokok, 1889-ben számukra szakelőadások rendszeresítették.

Majd 1890-ben a „siketnémák oktatására képesítő tanfolyamot“ létesítette a budai Paedagogiumban s ugyancsak 1891 az itt tanított képezdei hallgatók teljesebb kiképzése végett, kieszközölve a székesfőváros támogatását, intézet felállítását vitte keresztül.

Ez az intézet, mely tanítóképző jellegénél s azon körülménynél fogva, hogy az ország központjában van, a hazai intézetek legfontosabbika, nemcsak meleg emberszeretetét, hanem kiváló éleslátását is tanusítja. S hogy mennyire igaza volt, azt igazolják azok a fiatal, tehetséges tanítók, a kik kiképeztetésüket részben ennek az intézetnek köszönik s az az újabban a nagy társadalomban nyilvánuló érdeklődés a siketnémák ügye iránt, mely a mult évben egy nagy országos egyesület megalakítására vezetett.

Ezen, bátran állithatjuk, legfontosabb intézkedés mellett az általánosítás érdekében nem kevésbé fontos elv megállapítása is neki köszönhető. Ez az t. i., hogy az újabb intézetek, a mik a társadalom áldozatkészségéből fentarthatók nem lettek volna, az állam által segélyben részesítették. Csakis ennek folytán állítottatott fel, illetőleg tétetett községivé az aradi községi, a kolozsvári országos s a temesvári községi intézet, melyek mindegyikének tetemes államsegély biztosított.

A közönség tájékoztatása végett megindított szaklapokat eleitől fogva hathatós támogatásban részesítette,

sőt 1890-ben az államsegély felemelve lett azon czélból, hogy a tanítóképezdek ingyen példányt nyerhessenek.

A tanítás intenzívebbé tétele czéljából a módszer tanulmányozása végett 1889-ben Taritzky Ferencz és Scherer István számára államsegélyt adatott, hogy a külföldön szerzett tapasztalatok a hazai tanítás érdekében felhasználhatassanak. Legújabbán a tanítás egyöntetősége végett általános tanterv kidolgozására hivatta fel a váczai intézet tanári testületét s egyuttal a tankönyvek írása végett is intézkedéseket tétetett. Ez utóbbit illetőleg a Scherer-Berinza féle abc-könyv államköltségen nyomattatott ki s remélhetőleg még annak folytatása is ugyanazon elbánásban részesül.

A siketnémák szellemi kiképzése érdekében tett emez intézkedések mellett az ipari tanítás fokozása végett a váczai intézet kibővítésén fáradozott s ez a mult évben keresztül is vitetett. Nem marad tehát egyéb hátra, mint ennek az eleitől kezdve contemplált szervezetet megadni, hogy t. i. a növendékek a tanfolyam bevégzése után még 2—3 évig az intézetben maradjanak, hogy mint értelmileg és iparilag teljesen kiképzett egyének hagyhassák el az intézetet.

Ezekben iparkodtunk, csak rövid körvonalakban vázolni azt a működést, melyet Szalay Imre rövid 8 év alatt kifejtett. A minő örömmel tölt el bennünket az a tudat, hogy ezen intézkedések, a melyeknek megtételét Ő méltósága nemesszivü buzgalmának köszönhetik siketnémáink s köszönhetjük mi, már a jelenben is gyümölcsöket teremnek s hatalmas lépéssel vitték előbbre a négyérvéküek eddig nagyon elhanyagolt ügyét, annyira lehangol az a veszteség, a mely távozásával bennünket ért.

De hiszszük azt, hogy Ő méltósága, a ki ennyi jelét adta a siketnémák ügye iránti szeretetének, e szerencsétlenek sorsának javítása érdekében továbbra is juttat gazdag tapasztalataiból egy-egy kis részt s nekünk újabb és újabb okunk leend hálás köszönetünk ismétlésére.

Scherer István,

A hangok érzékeltetése a siketnémák oktatásánál.

Az érzékeltetés nem egyéb, mint a tárgyaknak, tüneményeknek, tulajdonságoknak stb. érzékeinkkel való megvizsgálata. Midőn tehát a hangok érzékeltetéséről van szó, ezeknek érzékeinkkel való megvizsgálását kell érteni.

Minden ember tudja, hogy a legtöbb tárgyat nemcsak egy, hanem két, három, sőt némelyiket 4 érzékkel is lehet vizsgálni. Így az asztalt nemcsak látjuk, hanem meg is tapinthatjuk. Ezt tehát két érzékkel érzékelhetjük; a sőt ezenfelül meg is izlelhetjük, a fahéjnak, paprikának szaga is van; e két utóbbit tehát 4 érzékkel veszszük észre. A hangról azonban kevés ember tudja, hogy az nemcsak a fül útján vehető észre, hanem más érzékkel is s laikus ember el sem képzelheti, hogy miként tanulhatják meg siketnémáink a hangzó beszédet, holott ezek halló füllel, a hangnak szerintök egyedüli közvetítőjével, nem birnak. Hisz a hang oly fizikai tünemény, melyet csak hallani lehet, de látni, tapintani, szagolni és izlelni nem. Igaz, hogy a hangokat, mint ilyeneket siketnémáink fel nem foghatják, de midőn valamely hangot kimondunk, a kimondást oly tünetek kísérik, melyeknek észrevése nem a fülhöz tartozik. Nagyon fontos az, hogy ezen tünetek a különböző szóhangoknál nem egyformák s így meg is különböztethetők s utánozthatók a siketnémák által. Így a hang a szánkron keresztül jut a levegőbe. A szánkat tehát ki kell nyitnunk, de más-más hangnál más-más módon. Ezt a különbséget siketnémáink a szem útján vehetik észre. De minden hang s így a szóhang is, légrezgéseknek a következménye. A levegőnek ezen rezgése a beszélő egyén testét is megrezegteti és pedig nem is ugyanazon módon. Ezen rezgéseket tapintás útján érzékeltethetjük siketnémáinkkal.

Tehát nem a szóhang az, a mit érzékeltetni akarunk a siketnémával, hanem azon mellék körülmények, melyek a kimondást kísérik s melyek ép úgy jellemzik a hangokat, mint akár az akusztikai benyomásuk. A hangoknak ilyen értelemben vett érzékeltetésénél tehát a látás és a tapintás érzéke működik közre. — Ha tehát valaki a siketnémák oktatásával akar foglalkozni, akkor tudnia kell azt, hogy miféle tünetek kísérik az egyes hangok kimondását, mert siketnémáink oktatásánál ezen tünetek utánoztatása által utánoztatjuk a beszédszerveknek az illető hang kimondásához szükséges működését, a mire ők is ugyanazt a hangot fogják kiejteni, mint mi. — A logikai okoskodás ez volna. A beszédszervek működésének, mint *oknak* 3 okozata van, u. m. a beszélő száján látható hangkép, a testén érzékelhető rezgés és a fül által hallható hang. — A mint az ok, vagyis a beszédszervek működése változik, úgy az okozatok

is változnak s ellenkezőleg ugyanazon oknak ugyanazok az okozatai s viszont egyenlő okozat mellett az ok is ugyanaz. Ha tehát az okozatok közül a 2 elsőt a siketnéma utánozni képes, szükségképen az oknak is ugyanolyannak kell lenni, mint nálunk, a miből aztán az is következik, hogy a harmadik okozatot, a hangot is megkapjuk.

Először is a szemnek, az érzékeltetés alkalmával felmerülő szerepéről kívánok szólni. Ezen célból le kell írnom, mit láthatni a beszélő száján a szóhangok kimondása alkalmával, vagyis fel kell sorolnom a szájállásokat. A szájállások leírását egybe fogom kapcsolni a beszédszervek működésével, mert épen a beszédszervek működése folytán nyer alakot a száj.

A hangokat nem abc-s sorrendben, hanem rezgési rokonáguk szerint fogom tárgyalni. Phonetikailag 3-félék a hangok, u. mint: zöngék, zöngenélküliek és zöngések, mely csoportokban foglalt hangok a rezgés nemét illetőleg is rokonok.

A zöngékhez a közönséges életben magánhangzó elnevezés alatt ismert hangokon kívül még az orrhangok és az l, ly, r hangok is tartoznak. Az e csoportban tárgyalandó hangok tehát: a, á, o, ó, u, ú, e, é, i, í, ö, ő, ü, ű, m, n, ny, l, ly, r. — Képzésileg ezen hangok megegyeznek abban, hogy a tüdőből a gégebe áramló levegő megrezegteti a hangszálagokat, mi által maga a levegő is rezgésbe jő. Ezen légrezgés eredményezi a zöngét. Hogy mégis ennyi magánhangzónk van, azt a szájür okozza, a melyen keresztül a zöngének hatolnia kell s a melyben ez módosulást szenved.

Legegyszerűbb a szájállás az *a* illetőleg *á* hang képzése alkalmával, úgy hogy ez a hang áll legközelebb a módosulatlan zöngéhez. A többieknél mindinkább több akadály állja útját a gégeben keletkezett s onnan áramló zöngének. A nyelv nyugodt állásban, hegye a fogsornál van; az ajkak az ajkhangok között ezen hangnál távolódnak el legjobban egymástól.

o. A nyelv hátsó része lelapul a szájür tágabbá lesz; az ajkak ellenben közelednek egymáshoz.

u. A nyelv töve még jobban lelapul s az ajkak még jobban közelednek egymáshoz, úgy, hogy majdnem érintkeznek.

Az *á* abban különbözik az *a*-tól, hogy a nyelv középső részében domboru felületet nyer, azonfelül a száj két széle is eltávolodik egymástól, míg az *a*-nál közelebb volt.

Az *ó, ú,* hangok szájállása abban különbözik az *o, u* hangokétól, hogy nyelv középső részében, épen úgy, mint az *á*-nál, kissé domborodik.

Ezen hangok képzésénél a hangszálagok és ajkak működése után a nyelv hátsó része játszsza a főszerepet, mert már ott színezzük a zöngét. Hogy a siketnémával a nyelv hátsó részének ezen emelését s leszállását utánoztathassuk, hátra huzatjuk s előre tolatjuk nyelvét.

A többi magánhangzók képzésénél a nyelv hátsó része majdnem egyenlő állásban van s a nyelv elejét közelítjük különböző mértékben a szájpadáshoz.

e. A nyelv hegyét egészen a fogakhoz teszszük, az utána való részét a nyelvnek feldomborítjuk egy kissé, a többi részben azonban sima a nyelv felülete. Az ajkak állása majdnem ugyanaz, mint az *á*-nál.

é. A nyelv hegyét egészen a fogakhoz szoritjuk; az alsó állkapcsot a nyelvvel együtt emeljük; a nyelv kétoldalt a fogak közé szorul. A szájnylás tehát sokkal szűkebb, mint az *e*-nél. — Az ajkak helyzetét illetőleg csak annyi a változás, hogy az *é*-nél, az állkapocs emelése által, közelebb hozatnak egymáshoz.

i. E hangnál úgy az alsó állkapocs, mint a nyelv még jobban emelkedik úgy, hogy csak kis részével a nyelvnek nem történik érintkezés a felső állkapocscsal. Ezen kis rész a nyelv közepén van. A szűkejtésü *i*-nél a nyelv közepe domboru felületet mutat.

j. Ezen hangnál a szájjállás épen olyan, mint az *i*-nél. Képzésileg csak annyi a különbség e két hang között, hogy a szavak belsejében az *i*-nél a beszédszervezet hosszabb ideig marad meg a képzéshez szükséges helyzetben, a *j*-nél ellenben alig hogy érinti ezen helyzetet.

ö, ő. Ezen hangoknál a nyelv az *e, é*, az ajkak pedig az *o* helyzetében vannak. Innen van az, hogy némely nyelvekben régente *oe*-val irták *e* hangot.

Az *ü, ű* hangoknál a nyelv az *i, í*, az ajkak pedig az *u* helyzetében vannak.

l, ly. A nyelv elzárja a száját annak középső részében úgy, hogy a zöngé kétoldalt áramlik ki. Az *l*-nél a nyelv hegye szorul a felső foghúshoz, az *ly*-nél pedig a nyelv háta szorul a kemény inyhez, a hegye pedig legörbül az alsó fogak mögé.

Az *r*-nél a nyelv széleivel a felső fogsorhoz tapad, a hegye pedig gyengéden oda szorul a felső foghúshoz, mely helyzetben a légáram — a számára szükséges út el lévén zárva, — erővel kénytelen e zárlatot megnyitni; de nyelvizmainkkal ismét visszaszoritjuk a hegyét előbbeni helyére, mire újból fel kell a zárlatot törnünk. Az *r* hang képzésénél tehát hol a nyelvizmok győzedelmeskednek a tüdőből áramló levegő ereje felett, hol pedig engedniök kell ezen nyomásnak. Ez pedig oly gyorsan változik, hogy a nyelv hegye és kis részben a széle gyors rezgésbe jön, a mi az *r*-et jellemző hangot adja. Az erőnek, melylyel a nyelv hegyét a felső foghúshoz szoritjuk, nem szabad nagynak lennie, mert különben nem törheti meg a légáram az akadályt. A fő az, hogy a nyelv egy bizonyos ideig ellent tudjon állni a levegőnek (zöngének.) A levegőt sem szabad erővel kiszoritanunk a tüdőből, hanem csak úgy, mint a többi hangnál. Amint több

és több levegő jut a szájba, úgy növekszik az az erő is, melylyel a zárt kinyitnunk kell s mihelyt ez a kellő fokot elérte, leszorítja a nyelv hegyét s áthatol rajta, de csak egy pillanaton át, mert a másik pillanatban már elveszítette a levegő-áram azt az erőt, a melylyel birt — mert az a légmennyiség, mely a zár felnyitásához szükséges erőt okozta, már kitodult a szájból — s a nyelv ismét képes, erőfokozás nélkül, a légáramnak útját állni. De ez is csak egy pillanatig tarthat így, mert a szájban összesűrűsödött levegő újból elérte az erőnek azon fokát, melylyel a nyelv által felállított akadályt leküzdheti. S ez így folytatódik, a míg csak levegő van a tüdőnkben. — Ennyit tartottam szükségesnek itt ezen helyen felemlíteni; a további tudnivalókat alább, a hangok érzékeltetésénél fogom felsorolni.

Az *m*-nél az ajkakát gyengéden összeszorítjuk, miért is a hangszálagok rezgése által keletkezett zöngé az orrüregen kénytelen átvonulni.

Az *n*-nél a nyelv hegyét és elejét szorítjuk a felső foghúshoz s így zárjuk el a zöngé elől az utat a szájüregben.

Az *ny*-nél a nyelv hátát szorítjuk a felső szájpadráshoz, mi által szintén megakadályoztuk, hogy a zöngé a szájon vonulhasson keresztül. E három utolsó hangnál az orrüregen kénytelen a hang keresztül menni, miért is e hangok orrhangoknak neveztetnek.

Most azon hangok képzéséről fogok röviden szólni, melyeknél a hangszálagok nem rezegnek, melyek tehát csakis a szájban levő beszédszervek működése folytán jönnek létre. Szólni fogok tehát a következő hangokról: *p*, *t*, *k*, *cz*, *cs*, *f*, *s*, *sz*, *h*.

Ezen hangok 3 csoportba oszlanak. Az egyik csoportban levők képzésénél csak a zár szétpattanása után keletkezik a hang, a másik csoport hangjainál a zárlat nem tökéletes, úgy hogy azt megnyitni sem szükséges s a hang addig hallatszik a míg beszéd szervünk ezen tökéletlen zárlatot képezi. A harmadik csoport hangjainak képzése a két előbbi csoport hangjainak képzési módjából van összetéve. E képzési mód pedig abból áll, hogy beszéd szerveinkkel, nevezetesen nyelvünkkel és a felső szájpadrással tökéletes zárlatot képezünk s csak a légáram megindítása után hozzuk nyelvünket oly helyzetbe, mely a második csoport hangjainak képzéséhez szükséges. Az első csoportba tartoznak az explosiv (pattanó) hangok, a másodikba a spiránások (folytonos) hangok, a harmadik csoportba a *cz*, *cs*, consonans diphtongusok. Lássuk ezeket rendre.

p. Az ajkakát összeszorítjuk — és pedig erősebben, mint az *m* hangnál, azután szétpattantjuk, miközben a levegő némi erővel tódul ki a szájból. A szétpattanást nem a tüdőből áramló levegő ereje idézi elő, hanem az állkapcsot és ajkakát mozgató izmok eszközlik.

t. A nyelv hegyét a fogak közé szoritjuk s midőn a levegőt a tüdőből a szájba hajtottuk, a nyelvhegyét visszahúzzuk, vagyis megnyitjuk a zárlatot s a levegő, — valamivel gyengébben, mint a p kimondásánál, — kiszabadul a szájból.

k. Ezen hangnál a nyelv hátsó részével és a kemény inynyel képezzük az akadályt, a melyet szintén a nyelv hirtelen visszahúzásával nyitunk meg. A most kitévülő levegő még gyengébb erővel bír, mint a t hang kimondásánál kiszorult levegő, minek oka az, hogy a zárlat ezen hangnál még távolabb esik a száj elejétől, az ajkaktól s így a levegő már a szájüregben oszlik el s nagyobb, vastagabb — de nem sűrűbb — áramban jön ki a szájból s így ereje sem lesz oly nagy, mint a p-nél kilökött levegőé, mely egyrészt nem kénytelen a szájban előbb veszíteni sűrűségéből, erejéből, másrészt sokkal vékonyabb árammal szabadul ki a szájból, a mint ez a száj elé tett kézen érzékelhető is s ezáltal az amúgy is nagyobb nyomás kisebb felületre hatván, még nagyobb erőt fejt ki.

Ezek voltak az explosiv hangok.

s. A nyelv hegyét felhajlítjuk a felső szájpadláshoz úgy, hogy két széle tényleg érinti is s így nem enged ott utat a levegőnek, a hegye ellenben csak nagyon közel jut a felső szájpadláshoz, de nem érinti s az így keletkezett keskeny nyíláson keresztül kénytelen a légáram sűrűlni.

sz. A nyelv hegye legörbül az alsó fogakhoz, ezután oldalvást a felső fogakhoz szorul, mi által a levegő csak a száj középső részében képes kiszabadulni.

f. A zárlatot az alsó ajakkal és felső fogsorral képezzük. Az ajak két oldalt teljesen oda szorul a fogakhoz s csak középső részében készít a levegő számára nyílást.

h. Ezen hangnál a tökéletlen zárlat a gégefőben képezetik az által, hogy a hangszálagokat közelítjük ugyan egymáshoz, de még nem annyira, hogy a levegő által megrezgethessenek; a levegő útja azonban még sem egészen szabad, miért is surolni kénytelen a levegő a hangszálagokat. Ez a jellemző a h képzésénél. A szájnak csak annyiban jut szerep, hogy nem szabad sehol sem újabb akadályt felállítani benne.

Ezek voltak a spiráns hangok.

cs. E hangnál a nyelv elejét és hegyét a kemény szájpadláshoz szoritjuk, még pedig oda, hol az s-et képezni szoktuk; vagyis az s képzési helyén oly helyzetbe hozzuk a nyelvet, mintha t-t akarnánk képezni. Midőn a légáramot megindítottuk, egy kevéssé lebocsátjuk a nyelv hegyét úgy, hogy nyelvünk az s képzéséhez szükséges helyzetbe jut, minek folytán a levegő kiszabadulva — a nyílás felületét súrolva — s hangot ejtünk. Ezen hang tehát a t és s összeolvadása által keletkezik.

cz. A nyelv hegye ép oly helyzetben van, mint az sz

képzésénél, az utána következő részzel azonban egészen elzárjuk a szájnnyilást, oda szorítván azt a kemény iny elejéhez, mintha *t-t* akarnánk képezni. A légáram megindítása után lebocsátjuk a nyelvünket az *sz* képzéséhez szükséges helyzetbe, mely helyzetben a légáram kisürlődik s *sz-t* képezünk. Ezen hang tehát a *t* és *sz* hangok összetétele. — Megjegyzendő, hogy ezen affricatáknál a zárlatot nem az alsó állkapcsot mozgató izmok működése nyitja meg, hanem a tüdőből áramló levegő ereje és a nyelvet mozgató izmok. A ki úgy kísérli megtanítani ezen hangokat, hogy a zárlatot az állkapocs hirtelen lerántásával nyitattja meg, az azt fogja tapasztalni, hogy a növendékek majdnem tiszta *t-t* mondának *cz* és *cs* helyett.

Most pedig térjünk át a hangoknak harmadik osztályára, a *zöngés* hangokra. Ezen hangoknál a hangszálagok épen úgy rezegnek, mint a tiszta zöngéknél. A gégében keletkezett zöngé azonban nem mehet át akadálytalanul a szájüregen, hanem ott újabb zárlatot kell megnyitni, mely zárlatok nemével már a zöngénélküli hangok tárgyalásánál ismerkedtünk meg. Az ide tartozó hangok a következők: *b, d, g, v, zs, z* mely hangok a *p, t, k, f, s, sz* hangokban lelik zöngénélküli párjukat. A szájnnyilás alakját illetőleg csak a *b* különbözik zöngénélküli párjától, a *p*-től, miért is csakis ezen hangról fogok szólni. Míg a *p*-nél a két pofát odaszorítjuk a fogakhoz, addig a *b*-nél a zöngé képződése alatt egy kissé eltávolódnak s végre szétnyitjuk az ajkakát s utat engedünk a zöngének.

Általában még abban különböznek e hangok a zöngénélküli párjaiktól, hogy a levegő gyöngébben tör ki a szájból, mint amazoknál, miért is lágy hangoknak mondatnak, ellenkezőleg a párjaiktól, melyeket kemény mássalhangzóknak szokás nevezni.

(Folytatása következik.)

Spüler András.

Tanítási tervezet a siketnéma-iskolák III. osztályában.

Tananyag: a nyelvtan köréből.

Tanczél: az *alatt, fölött* névutók megismertetése és begyakorlása egy—óra idő alatt.

A növendékek száma 10—12.

Nem szakemberek, de az érdeklődő laikus olvasók kedvéért legyen szabad egyszer s mindenkorra hangsúlyoznom, hogy a siketnéma-iskolákban az osztály létszáma az elérendő taneredmény szempontjából ép oly fontos, mint a hogy a megállapított időre kitüzött tananyag jogos bírálat tárgyát képezi úgy a

mennyiséget, mint a könnyüséget, vagy nehézsége t illetőleg. Mert csak önámítás s a növendékek kára az a ballhiedelem, hogy pl. 20 növendéket ugyanoly sikerrel taníthatunk, mint 15-öt, vagy 10-et. Halló tanítványoknál az ily különbség nem különbség, a mint, — hogy egy igen közönséges, de meggyőző példára hivatkozzam — egy házi asszonynak *majdnem* egy fáradságába kerül, (ha az anyag kész) a terített asztal élvezetével kielégíteni 10, vagy 20 felnőtt vendégét, míg ellenben — tegyük fel, ha 2—3 éves kisdedeknek kellene éhségét lecsillapítania, bizonyára kétszer is meggondolná, hogy hányat ültessen az ily nvedégek ből asztalához.

Ily kisdedek a mi siketnémaink, még ha húsz évesek is, mert miként a kisded csak egy felnőtt egyén segédkezése és ellenőrzése mellett táplálkozhatik veszély nélkül és haszonnal: akként a siketnéma lelki szükségletének kielégítése is szükségképenivé teszi, hogy a tanító közvetlenül, egyénenként foglalkozzék vele.

Ezért nem mindegy az, ha valamely osztályban 10, vagy 20 növendék van s ezért fontos az a kipróbált tapasztalatot nyugvó, egyértelmű vélekedése a siketnéma-tanítóknak, hogy 10—12 növendéknél többet a kívánt siker kockázatása nélkül nem taníthatni egyszerre. Ezért foglal tehát a növendékek létszáma, mint az elérendő taneredmény szempontjából fontos tényező, ott a tanítási cél mellett, a homlokzaton helyet.

Növendékeink a második év tartama alatt — egyebet is tanulva — képesek tájékozni magukat a honnan? hol? hová? kérdéseknek megfelelő ragos nyelvalakok különbsége felöl; tehát a közelebről haladva a nehezebbre, elővehetjük most a névutós főnevet, mint olyat, mely két szóval fejezi ki ugyanazt az egy fogalmat, melylyel előzőleg a viszonyragos szónál már találkozott. A tartalom marad a régi, csak a kifejezési alak új.

A siketnéma-tanítónak különösen a szemléltetés lévén főprincipiuma, (külső, vagy belső szemlélet), semmit sem taníthat eredményesen e nélkül s viszont, a mit tanít, annak okvetlenül szemléletén kell alapulnia. E megdönthetlen tanítási elv teszi tehát kötelességünkké, hogy ne a tanító álláspontja határozza meg a tanmenetet, hanem maga a növendék az ő szemlélet körével, felfogó képességével legyen tanításunk központja. Ha tehát az *alatt* s *fölött* fordul elő, mint új és megismertető fogalom, akkor téves volna azon eljárás, mely az *alattam*, *alattad*, *alatta* stb. alakokkal kezdené a szemléltetést s ezekkel akarná felfoghatóvá tenni az *alatt*, *fölött* szóknak a fogalmak tömkelegében való helyzetét.

Mrt, a mint a kisded ébredező szelleme is előbb a maga körül történő jelenségeket, a 3. személyü dolgokat veszi először észre s csak később, utoljára ébred az *én*-nek tudatára:

akként tanításunk alanyához is nem egyuttal az van legközelebb, a mi térbelileg is legközelebb van, hanem a mi a felfogási körét leginkább megközelíti. Meg aztán az *alatt*-nak, *fölött*-nek (s egyáltalán a névutóknak) az a 6, személyragozott alakja csak kivételes alakulás a többi szóhoz való viszonyát is tekintve! A kevés kivételtől való kiindulás, hogy a nagy általánost megvilágosítsuk vele — nem természetes rendje a dolgoknak.

E kis, szükséges bevezető szóljon azoknak, a kik nem respektálva a növendék felfogó képességét, nem törődve a fokozatos egymásutánnal: — a különben helyes elvet, hogy a növendékek mindennemű kifejezési formával ismerkedjenek meg — úgy vélik keresztül vihetőnek, hogy — az ötletszerű jelenségekre bizzák a legszigorubb öntudatosságot kívánó tanítási eljárást, vagy a mi még rosszabb, a tudomány által megállapított formákat, beosztásokat, osztályozásokat veszik alapul, mely módszernek kedvéért üstöküknél fogva előrántott példákat vesznek elő, áltatván magukat azzal, hogy eljárásuk szemléletre van alapítva.

Ha a felvett új fogalom megismertetésénél helyesen akarunk eljárni, egy már tanult, ismert dologhoz kell kapcsolnunk az újat. E végből pl. egy vonalzót az asztalra, az asztal fiokba, majd a falhoz téve, felteszszük e kérdést: *Hol van ez a vonalzó?* A helyzet szerint 3-féle feleletet nyerünk: *asztalon*, *asztalfiokban* és *falnál*. E feleleteket a *Hol?* kérdés után a táblára írván, a vonalzót az asztal alá teszszük s e kérdést intézzük a növendékekhez:

Hol van most a vonalzó? Az asztalon-e (Nem!) Az asztalfiokban-e? (Nem!) Az asztalnál-e? (Nem!).

Ez utóbbi, részletező kérdések most, ez alkalommal nem tekinthetők olyanoknak, mint a melyek a kívánt felelet kitalálására vezethetnének, (hiszen magunknak kell megfelelnünk), csupán arra valók, hogy a növendékek érdekeltségét felkeltsék.

Midőn ezt elértük, magunk adjuk meg a feleletet előbb szóval, (hogy az ajakról való megértésben gyakorolják magukat a növendékek), majd a teljes biztosság okaért a táblára írjuk a többi felelet mellé.

Ez meglévén, a teljes mondatból álló feleletet: Az a vonalzó az asztal alatt van — az osztály minden egyes tagjával mondatjuk el.

A tanítással, magyarázással foglalkozók tudják legjobban, hogy az ellentét feltüntetése mily hathatós eszköz a magyarázatnál, azt tehát ez alkalommal is fel kell használnunk. Nincs kétség benne, hogy az *alatt* fogalmát úgy is megismerik a növendékek, ha az azt kifejező fogalmat feltüntető viszonyokat halomszámra összegyűjtve elejökbe tárjuk; de a tapasztalás azt bizonyítja, hogy az idejében alkalmazott ellentét világosabbá

teszi a helyzetet, mint bármily hoszas okoskodás és magyarázat. Jelen esetben tehát az *alatt* fogalmának biztosabb megértetése szempontjából megismertetjük a *fölött* fogalmát is, hogy a kettő egymást magyarázza meg. Ez eljárás annyival is inkább megszívlelendő, mert összevetésre, különböztetésre készíti a tanulót, már pedig azt tartjuk: qui bene distinguit, bene discit.

Bemutatjuk tehát a *fölött* fogalmát feltüntető viszonyt is s ezt egy mondatban kifejezve szintén elmondhatjuk valamenyi növendékkel.

A mennyiben ez egy-egy példa nem nyújthat kellő tájékozottságot, felhasználjuk a tanteremben szemlélhető, e czélra alkalmas viszonyát a tárgyaknak s kérdéseink segélyével mondatná alakíttatjuk azt. Így nyerünk aztán ily mondatokat: A széntartó a kép alatt van. A kép a tábla fölött függ. A lámpa az asztal fölött lóg stb. Tanítási eljárásunkban a második fokozatot a tanító által föltett kérdések s a növendékek részéről tett szóbeli feleletek teszik. Majd — hogy a tanításba egy kis változatosság, tehát nagyobb élénkség vegyüljön és a növendékek kérdezni is tanuljanak — hasznos dolog a szerepet megfordítani s a tanulókat engedni kérdezni, melyre ők maguk, vagy a tanító feleljenek.

Itt azonban számolnunk kell egy nehézséggel, mely élénken és érdekesen mutatja be a siketnéma sajátos szemléletmódját és a mely kemény vádat foglal magában az elhamarkodott és felületesen végzett szemléltetésért.

Vegyük fel pl. a pincének és háznak egymáshoz való viszonyát. Ezt mi, éperzékűek így fejezzük ki. *A pincze a ház alatt van.* Ám a siketnéma máskép szemléli e két dolgot, különösen pedig máskép ad kifejezést neki. Ő ugyanis úgy tekinti, hogy van pincze, aztán van ház, a mely *felül* van s e három szóból — a szemlélt sorrendet megtartva — kihozza, hogy: *A pincze ház fölött van.*

E sajátos szemlélési módból úgy gyógyíthatjuk ki, ha oly mondatokra fordítjuk figyelmét, melyekben az állitmány nem a *van*, hanem valamely más *ige*. (Hogy igéről, állitmányról szólnunk nem szabad, szinte felesleges megjegyezni). Pl. A madár a ház fölött repült el.

Ám ilyen mondat mellett is megesik, hogy megbicsaklik a nyelve s azt mondja, hogy: *A ház a madár fölött repül*; de egy pár kérdéssel a helyes kerékvágásba lehet terelni. Ilyenkor ugyanis ezt kérdezzük:

Mi repül? A **ház** repül-e, vagy a **madár** repül-e?

Növ. A madár repül.

Tanító. **Hol** repül a madár?

Növ. A ház fölött.

Tanító. Mondd el tehát!

A begyakorláshoz szükséges az írás is. E végből e négy fokozatot tartasuk szem előtt:

1. A szemlélt dolgok köréből e kérdésre feleljenek írásban. Mi van a tábla alatt? Mi van a kályha fölött? stb.

2. Hol van a . . . . .? stb.

3. Két szemléltető dolognak egymáshoz való viszonyára mutatva, fejezzék ki azt írásbelileg.

4. Tetszés szerint válaszszák a növendékek az anyagot s találják meg hozzá a kifejezési alakot.

Borbély Sándor.

Siketnémák bálja.

1894. január 26-án.

A budapesti siketnémák buzdíttatva a múlt évben elért siker által, ez idén is tartottak mulatságot. Sőt nemcsak mulatni, hanem mulattatni is akartak és pedig nem pusztán sors-társaikat, hanem hallókat is, miért is színelőadással egybekötött táncmulatságot rendeztek a régi lövölde ujonnan átalakított helyiségeiben. A rendezést a budapesti siketnémák társas-köre az „Egyetértés“ vállalta magára, mely színjátéku Kotzebue Fipsz szabóját választotta, mit Neuschloss Gyula tanított be mimikára.

A mulatságon nagyszámu közönség vett részt. A színelőadás tekintélyes számu halló közönséget is vonzott a mulatságra, úgy, hogy a terem zsufolva volt, miáltal a mulatság anyagi sikere fényessé lett. Fel kell említenünk, hogy a mulatság jótékonyczélu volt s a tiszta jövedelem felét az „Egyetértés“ segélyalapja, felét pedig a „Siketnémákat gyámolító egyesület“ kapta. Az erkölcsi sikerért a dilettans szereplők küzdöttek s meg is nyerték, mert oly ügyességgel és eleveniséggel, egyszerű mimikával játszottak, hogy a halló közönség is megérthette a cselekvések összefüggését s magát az egész darabot. *Neuschloss Gyula* valóban szép eredményeket ért el kitartó buzgal-mával úgy is mint rendező, úgy is mint szereplő. *Sugár Regina* k. a. csinos alakja, finom ügyes játéka egyaránt gyönyörködte-tett. *Sohr A.* valódi talentum volt Fipsz szabó szerepében, mesterileg festette a szerelmes vén embert s kaczagásra ingerelte a nézőket. *Kohonné* asszony nyugodt, discrét játéka, kifejezésteljes lassu mimikája, továbbá *Breisach E.* kitünően után-zott lusta szolgálja méltó kiegészítői voltak a három főszerep-lőnek. Ugy beletalálta magát mindenik a szerepébe, oly összevá-góan játszottak, hogy alig képzelhető el, miszerint *először* mu-tatták be e téren képességeiket.

Ezután pedig táncz következett, mely egészen a reggeli

órákig tartott. A siketnémák jól mulattak, s úgy találtam, jól érezték magukat a hallók is. Az összes fővárosi lapok hosszabb-rövidebb, sőt némelyek hasábos czikkeben emlékeztek meg siketnémáink ügyességéről és tehetségéről; mi pedig, kik melegen érdeklődünk siketnémáink minden ténykedése iránt, szívből üdvözljük őket s velük örvendünk az elért sikernek.

Az előadást végig nézte *Rakovszky* István államszámszéki elnök is, a ki szeretetreméltóságával az összes siketnémák szívét meghódította s a ki jelenlétével újból is tanúságát adta a siketnémák ügye iránt érzett meleg szeretetének.

A mulatság tehát erkölcsileg kitünően sikerült. Az anyagot illetőleg ugyanazt mondhatjuk, mert 368 frt 70 kr. kiadással szemben 646 frt 70 kr. bevétel volt s így tiszta jövedelem 278 frt, melynek fele az „Egyetértés“ társaskör segélyalapja, másik fele pedig a „Siketnémákat gyámolító egyesület“ javára fordított. A bevételeknél tekintélyes összeget tettek ki a felül fizetések t. i. 123 frt 60 krt. Felülfizettek: *Rakovszky* István államszámszéki elnök 5 frt, Szabó Antal 5 frt, Scherer István 5 frt, Schier Mihály 5 frt, Morelli Gusztáv 5 frt, ifj. Heidberg Mór 5 frt, Feld Zsigmond 10 frt, Pucher István 5 frt, Czuczor A. Józsefné gyűjtése 4 frt, Emich Gusztáv 3 frt, Aich Jánosné 3 frt, Seligmann Sándor 3 frt, Krausz Izidor 3 frt, Horváth Berta 2 frt, Fodor Béláné 2 frt, Spüler András 2 frt, Martinnelli Albert 2 frt, Millig Ádám 2 frt, Krakker Kálmánné 2 frt, Edelmayer Nándor 2 frt, Lichtenstein Lajos 2 frt, Lizankófszky Dezső 2 frt, Danczinger József 2 frt, Dr. Neuschloss Tivadar 2 frt, Lindenbaum Mór 2 frt, Staerk Sándor 2 frt, N. N. 2 frt, Messinger Ármin 2 frt 50 kr, Dr. Szenes Zsigmond 2 frt, Fűrész Ilona 2 frt, Egyedi Lajos 1 frt 80 kr, Hecht Jakab 1 frt 40 kr, Lánczy Leó 1 frt 30 kr, Neuschloss Károly és fia 1 frt 30 kr, Dr. Steiner 1 frt 20 kr, Dr. Graner Gyula 1 frt 20 kr, Beer Arthur 1 frt 20 kr, Schönfeld Sándor 1 frt 20 kr, N. N. 1 frt, Rónai Károly 1 frt, Kohn Vilmos 1 frt, Hanusz Béla 1 frt, Kubik Irén 1 frt, Roth Adolf 1 frt, Dr. Hochmann Henrik 1 frt, Lang Ferencz 1 frt, Krishaber Leoni 1 frt, Frommer N. 80 kr, Krausz Lajos 80 kr, Bischitz Dávidné 80 kr, Goldberger Samu 80 kr, Bischitz Salamon 80 kr, Wagner N. 50 kr, Gutjahr 50 kr, Satzinger J. 50 kr, Neer Ferencz 50 kr, Grünwald és társa 50 kr, Popper István 50 kr, Dr. Ehrenhaft Rezsóné 50 kr, Hatvani Deutsch Bernát 50 kr, Hedrich és Strausz 30 kr, Beer B. 10 kr, Deutsch Jakab 10 kr. A rendező bizottság e jótékony adományokért ez alkalommal is hálás köszönetének ad kifejezést.

Zádor.

Vegyesek.

A hazai tanügy érdekében *Dr. Wlassits Gyula* vallás- és közoktatásügyi minster értekezletre hívta meg a tanügyi lapok szerkesztőit, hogy így közvetlenül győződhessék meg e sajtó kívánalmairól s egyuttal közvetlen tájékoztathassa a lapok szerkesztőit azon teendőket és iránynt illetőleg, melyet a közoktatásügy tovább fejlesztése érdekében kitűzni óhajt, s melyre nézve a lapok közreműködését kívánatosnak tartja. Az értekezlet valószínűleg rövid idő múlva meg leend tartva s annak lefolyásáról annak idején tájékoztatni fogjuk lapunk olvasóit.

A siketnéma-tanítók képzése tárgyában a „Siketnémakat gyámolító egyesület“ igazgató-bizottsága kérvényt nyújtott be a vallás es közoktatásügyi m. kir. Ministeriumhoz, melyben kifejtve a tanítóképzés emínens fontosságát, kellő számu s képzettségű tanítók képzését kéri azon oknál fogva, mert mindaddig, a mig ilyenek nem fognak rendelkezésre állani, újabb, társadalmi uton létesítendő intézetek felállítása nem sikerülhet. A ministerium kilátásba helyezte, hogy a tanítók képzéséről annak idején gondoskodni fog.

A Siketnémakat gyámolító egyesület tagjainak száma ez ideig már 700-on felül van. Köztük 134 az alapító s 44 a pártoló tag. Az egyesület alapító tagjává lett a legutóbbi időben: Gróf Károlyi Tiborné, Károlyi Zichy grófnő, Kray Mária báróné, Gróf Csáky Albin volt vallás- és közoktatási Minister, Gróf Batthyány Lajos fiemei kormányzó, Üchtritz Zsigmond báró, Dr. Mészáros Károly (200 frttal), Rimaszombat városa, Rimaszombati takarékpénztár, gömörmegyei nép- és iparbank.

Kérelem a kartársakhoz. A siketnémak tárgyi és alaki nyelvoktatása czimű tankönyvünk a kartársak által már is több helyt használtatván, felkérjük őket, hogy azoknak minél tökéletesebbé, használhatóbbá tétele végett észrevételeiket velünk közölni sziveskedjenek, hogy a nemsokára újra nyomtatandó példányokban a könyvek szellemével és irányával megfelelő módosításokat eszközölhessük. Meg vagyunk győződve, hogy kartársaink szives közreműködésével olyan teljessé és jóvá tehetjük azokat, hogy az igényeknek minden tekintetben meg fognak felelni. Kérelmünk ismétlése mellett vagyunk kartársi üdvözlettel Scherer István, Berinza János.

A budapesti siketnéma intézet 3 szegény sorsu siketnéma növendékének ebéddel leendő ellátására újabban Gróf Batthyány Géza ő méltóságától 60 frtot kaptam, melyből a jelen tanévben 1 növendék dija teljesen fedeztetik. E nagylelkű adományért fogadja a gróf úr e szegény gyermek nevében ez uton is hálás köszönetemet.

Scherer István.